

A dombegyházi Battonyai út egy védelmet érdemlő mezsgyeszakaszának flórája

Csathó András István – Csathó András János

Dr. Zólyomi Bálint (1908–1997) emlékének

Abstract

Flora of the verges of the road to Battonya near Dombegyház (SE Hungary): An ancient fragment of the pannonian loess steppe (*Salvia nemorosae-Festucetum rupicolae* association) survived in both of the verges of the road to Battonya near Dombegyház village (CEU: 9692/4, 9692/3; UTM: ES02, ES03). Total area of the 1.230 kilometer-long section of the 11.4 and 10.3 m-wide verges is 2.67 ha. For 25 years we have data available from this territory. 191 vascular plant species are known in the verge. The most important species are *Clematis integrifolia*, *Thalictrum minus*, *Thalictrum simplex* subsp. *simplex* (new to the Békés–Csanádi-hát region), *Rosa gallica*, *Asperula cynanchica*, *Vincetoxicum hirundinaria*, *Vinca herbacea*, *Anchusa barrelieri*, *Teucrium chamaedrys*, *Phlomis tuberosa*, *Orobanche reticulata* (new to the Békés–Csanádi-hát region), *Viola ambigua*, *Inula germanica*, *Centaurea spinulosa*, *Ornithogalum pyramidale*, *Muscari racemosum* and *Elymus hispidus*. In zoological respect the significant population of the strictly protected beetle species, *Pilemia tigrina* is highly important. The roadside verge deserves to be a nature protected area necessarily. This study calls attention to the conservation biological significance of the old verges and borderlands.

Bevezetés

Az Alföld termékeny talajú területein az eredeti sztyeppnövényzet ősi állományai mára rendszerint csak igen kis kiterjedésű állományokként maradtak fenn. A leggyakoribb fennmaradási helyet az utak, közigazgatási határok, vasutak mentén húzódó gyepsávok, mezsgyék jelentik. E zárványok jelentőségére, fajörző szerepére többen felhívták már a figyelmet (pl. Zólyomi 1969, Tóth 2003, Csathó A. I. 2005). Mivel újabb elsődleges állományok nem keletkeznek, minden apró máig fennmaradt állomány felbecsülhetetlen értéket képvisel. Nehezen érthető, hogy a régi mezsgyék védelme mégis máig megoldatlan.

Egy különösen értékes növényzetű, ősi műútmezsgye flóráját és annak természetvédelmi vonatkozásait kívánja ismertetni a jelen tanulmány.

A terület jellemzése

A dolgozat tárgyát képező műútmezsgye a Csanádi-háton, Dombegyház község közigazgatási határában található. A településtől délnyugat felé vezető Battonyai út (4444-es számú műút) 44-es kilométerköve körzetében („44-es mezsgye”).

Az útmezsgye különösen értékes szakasza a Dombegyház–Battonya közigazgatási határtól egy, északnyugat felé kiágazó földútig terjed. Ennek az 1,230 km hosszú szakasznak jellemzését tartalmazza a jelen dolgozat. A jobb oldali, északnyugati mezsgye átlagos szélessége 11,4 m (a mért értékek: 11,3; 10,7; 12,6; 12,7; 11,6; 9,7 m), a bal oldali, délkeleti gyepsáv szélessége 10,3 m (a mért értékek: 12,5; 10,6; 8,6; 8,6; 10,3; 11,1 m). A tájban ezzel aránylag széles műútmezsgyéknek számítanak, főleg úgy, hogy ezen a szakaszon az utat nem kíséri csatorna. A gyepsávok szélessége nagyjából egyenletes. A kétoldali gyepsáv területe összesen 2,67 ha-ra tehető.

A terület tengerszint feletti magassága 99,5–100,5 m. A mezsgye nem túl hosszú, ennek ellenére mind az UTM (ES02, ES03 kvadrátok), mind a közép-európai flóratérképezés kvadráthatárai (9692/4; 9692/3) keresztezik azt.

Az út mindkét oldali mezsgyéjére kb. az 1950-es években akácfasort telepítettek. A mezsgyék külső szélére ültetett fasornak valószínűleg fontos szerepe lehetett abban, hogy a gyepsávokat nem szántották el az utóbbi évtizedek során. Az akácfa idős, különösen az utóbbi években jellemző, hogy jelentős részük kiszáradt. A kipusztult fákat folyamatosan eltávolítják.

A mezsgyeszakasz növényzetét az 1980-as évek közepe óta kísérjük figyelemmel. Csathó András János 1985-ben jegyezte fel a réti iszalag jelenlétét a területen. A mezsgyét azóta gyakorlatilag minden évben láttuk, az évek során számos szórvány adatot gyűjtöttünk a területről. 2005. óta rendszeres, alaposabb – főleg florisztikai megközelítésű – felméréseket végeztünk a mezsgyén (Csathó 2008, 2009b). 2010-ben teljességre törekvő fajlistát készítettünk a területről.

Dr. Zólyomi Bálint 1959.05.21-én a Battonya–Dombegyház határmezsgyén végzett cönológiai felvételezés után „Dombegyház” megnevezéssel feljegyzett *Clematis integrifolia*-adata nagy valószínűséggel erről az útmezsgye-szakaszból származik (Zólyomi 1959 ined.). A gyepsávot az utóbbi két évtizedben több kutató is megtekintette, vizsgálta.

A terület flóralistája

A fejezet a terület teljességre törekvő fajlistáját tartalmazza. A rendszertan és a nevezéktan alapvetően Simon (2002) munkáját követi.

Minden felsorolt faj rendelkezik a mostani évtizedből származó (2001. január 1. óta) aktuális adattal. Az ismert fajok túlnyomó többsége (186 faj, az ismert fajok 97,4%-a) egyetlen, a 2010-es év folyamán is előkerült a területen (a néhány kivételnél – 5 faj, 2,6% – a jegyzékben ezt minden esetben jelezzük).

A regionális szinten természetvédelmi szempontból legértékesebb vagy florisztikai szempontból legérdekesebb fajok neveit félkövér szedéssel emeltük ki. A fajok neve után a flóratérképezési kvadrátok kódjai szögletes zárójelben szerepelnek. Minden fajnál feltüntettük a területre érvényes gyakorisági értékét, a tízfokozatú „szálanként / igen ritka / ritka / ritka-szórványos / szórványos / szórványos-gyakori / gyakori / igen gyakori / tömeges / uralkodó” skála alapján.

ANGIOSPERMATOPHYTA — ZÁRVATERMŐK TÖRZSE

DICOTYLEDONOPSIDA — KÉTSZIKŰEK OSZTÁLYA

RANUNCULACEAE — BOGLÁRKAFÉLÉK CSALÁDJA

1. *Consolida regalis* S. F. Gray — Mezei szarkaláb [9692/4]
Ritka–szórványos.
2. *Consolida orientalis* (J. Gay) Schrödinger — Keleti szarkaláb [9692]
Igen ritka.
3. *Clematis integrifolia* L. — **Réti iszalag** [9692/4]
Igen ritka. Néhány tő. A műút mindkét oldali mezsgyéjén előfordul. A terület egyik legértékesebb növénye. Csathó András János 1985.07.11-én találta meg a lelőhelyet, az állomány sorsát azóta figyelemmel kísérik. 1990.04.21–22-én két tő a ma fokozott védelem alatt álló battonya-tompapusztai Kis-gulya löszpusztarétre került áttelepítésre, ahol az áttelepített példányok ma is megtalálhatók (Csathó A. J. 2005, Csathó–Csathó 2009). Dr. Zólyomi Bálint 1959.05.21-én is már nagy valószínűséggel ezt a populációt látta (Zólyomi 1959 ined.).
4. *Ranunculus polyanthemos* L. — Sokvirágú boglárka [9692/4]
Szórványos–gyakori.
5. *Thalictrum minus* L. — **Közönséges borkóró** [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
6. *Thalictrum simplex* L. subsp. *simplex* — **Egyszerű borkóró** [9692/4]
Szórványos. 2006.06.06-án a faj virágzó foltjaira bukkantunk a területen. Egy 13×3 m-es sűrű állomány a műút északnyugati mezsgyéjén (főleg a mezsgye külső sávján) és egy 5×3,5 m-es folt a délkeleti mezsgyén. A növény közvetlen környezetében a következő jellemző fajokat jegyeztük föl: *Anchusa barrelieri*, *Arrhenatherum elatius*, *Centaurea spinulosa*, *Cerinthe minor*, *Elymus hispidus*, *Euphorbia salicifolia*, *E. virgata*, *Festuca rupicola*, *Galium mollugo*, *Mentha longifolia*, *Phlomis tuberosa*, *Poa angustifolia*, *Prunus spinosa*, *Ranunculus polyanthemos*, *Rubus caesius*, *Salvia nemorosa*, *S. verticillata*, *Silene latifolia* subsp. *alba*, *Stachys recta*, *Verbascum chaixii* subsp. *austriacum*. 2010.04.24-én a *Thalictrum simplex* három foltja került elő a közút azonos szakasza mellől, egy az északkeleti, és kettő folt a délkeleti mezsgyéről. A fajnak a Csanádi-hátról, illetve a Maros–Körös közéről származó korábbi adatáról nincs tudomásunk. Soó-Máthé (1938) nem jelzi a faj előfordulását a Tiszántúlról. A regionálisan fokozottan védendő faj egyetlen ismert lelőhelye a Békés–Csanádi-háton!

ROSACEAE — RÓZSAFÉLÉK CSALÁDJA

7. *Malus domestica* L. — Nemes alma [9692/4]
Ritka. Egy kis, kivadult fa.
8. *Rubus caesius* L. — Hamvas szeder [9692/3; 9692/4]
Igen gyakori.
9. *Fragaria viridis* Duch. — Csattogó szamóca [9692/4]
Ritka–szórványos.

10. *Potentilla reptans* L. — Indás pimpó [9692/4]
Ritka–szórványos.
11. *Agrimonia eupatoria* L. — Patikapárlófű (közönséges párlófű) [9692/4]
Szálanként. Néhány tő.
12. *Rosa gallica* L. subsp. *gallica* — **Parlagi rózsza** [9692/4]
Igen ritka. Egy sarjtelepét ismerjük.
13. *Rosa canina* L. — Gyepürózsza [9692/3; 9692/4]
Ritka–szórványos.
14. *Rosa corymbifera* Borkh. — Berki rózsza [9692]
Ritka.
15. *Prunus spinosa* L. — Kökény [9692/4]
Szórványos. Néhány közepes méretű folt. Esetleges későbbi terjedése megakadályozandó.

FABACEAE — PILLANGÓSVIRÁGÚAK CSALÁDJÁ

16. *Medicago lupulina* L. — Komlós lucerna [9692/4]
Ritka–szórványos.
17. *Medicago falcata* L. — Sárkereplucerna [9692/4]
Szálanként.
18. *Lotus corniculatus* L. — Szarvas kerep [9692/4]
Ritka–szórványos.
19. *Robinia pseudo-acacia* L. — Fehér akác [9692/3; 9692/4]
Gyakori. A műút mindkét oldali mezsgyéjére egy-egy akácfasort ültettek. A nagyobb fák átlagos mellmagassági törzsátmérője kb. 40-50 cm. Számos fa kiszáradt az elmúlt években.
20. *Astragalus cicer* L. — Hólyagos csüdfű [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
21. *Securigera varia* (L.) Lassen — Tarka koronafürt [9692/4]
Szórványos.
22. *Vicia tenuifolia* Roth — Keskenylevelű bükköny [9692/4]
Ritka–szórványos.
23. *Lathyrus tuberosus* L. — Mogyorós lednek [9692/3; 9692/4]
Igen gyakori.

LYTHRACEAE — FÜZÉNYFÉLÉK CSALÁDJÁ

24. *Lythrum virgatum* L. — Vesszős füzény [9692/4]
Szálanként. 2010-ben 2 tő.
25. *Lythrum salicaria* L. — Réti füzény [9692/3]
Szálanként. 2010-ben 4 tő.

ONAGRACEAE — LIGETSZÉPEFÉLÉK CSALÁDJA

26. *Epilobium tetragonum* L. — Négyélű füzike [9692/4]
Szálanként.

APIACEAE — ERNYŐSÖK CSALÁDJA

27. *Eryngium campestre* L. — Mezei iringó [9692/4]
Szálanként. 2010-ben 1 vegetatív tő.
28. *Torilis arvensis* (Huds.) Link — Vetési tüskemag [9692/4]
Szórványos.
29. *Conium maculatum* L. — Bűrök [9692/3; 9692/4]
Szórványos.
30. *Falcaria vulgaris* Bernh. — Sarlófü [9692/3; 9692/4]
Szórványos.
31. *Pimpinella saxifraga* L. — Hasznos földitömjén [9692/3; 9692/4]
Szórványos.
32. *Daucus carota* L. subsp. *carota* — Vadmurok [9692/4]
Ritka.

RUBIACEAE — GALAJFÉLÉK CSALÁDJA

33. *Asperula cynanchica* L. — **Ebfojtó müge** [9692/4]
Szórványos.
34. *Galium aparine* L. — Ragadós galaj [9692/3; 9692/4]
Szórványos.
35. *Galium verum* L. — Tejoltó galaj [9692/4]
Szórványos–gyakori.
36. *Galium mollugo* L. — Közönséges galaj [9692/3; 9692/4]
Igen gyakori.

CAPRIFOLIACEAE — BODZAFÉLÉK CSALÁDJA

37. *Sambucus nigra* L. — Fekete bodza [9692/3; 9692/4]
Ritka–szórványos.

VALERIANACEAE — MACSKAGYÖKÉRFÉLÉK CSALÁDJA

38. *Valerianella locusta* (L.) Latterade — Salátagalambbegy [9692/3; 9692/4]
Gyakori.

DIPSACACEAE — MÁCSONYAFÉLÉK CSALÁDJA

39. *Dipsacus laciniatus* L. — Héjakútmácsonya [9692/4]
Ritka–szórványos.

40. *Knautia arvensis* (L.) Coult. — Mezei varfű [9692/3; 9692/4]
Szórványos–gyakori. (Fehér virágú színváltozata is előfordul.)

41. *Scabiosa ochroleuca* L. — Vajszínű ördög szem [9692/4]
Szórványos.

MALVACEAE — MÁLYVAFÉLÉK CSALÁDJA

42. *Abutilon theophrasti* Medic. — Selyemmályva [9692/3; 9692/4]
Szórványos.

GERANIACEAE — GÓLYAORRFÉLÉK CSALÁDJA

43. *Geranium pusillum* Burm. f. — Apró gólyaorr [9692/3; 9692/4]
Szórványos.

44. *Erodium cicutarium* (L.) L'Hérit. — Bürökgémorr [9692/4]
Ritka.

EUPHORBIACEAE — KUTYATEJFÉLÉK CSALÁDJA

45. *Euphorbia helioscopia* L. — Napraforgó kutyatej [9692/3]
Ritka.

46. *Euphorbia salicifolia* Host — Füzlevelű kutyatej [9692/3; 9692/4]
Szórványos.

47. *Euphorbia cyparissias* L. — Farkaskutyatej [9692/4]
Szórványos.

48. *Euphorbia virgata* W. et K. — Vesszős kutyatej [9692/3; 9692/4]
Gyakori.

OLEACEAE — OLAJFAFÉLÉK CSALÁDJA

49. *Fraxinus pennsylvanica* Marsh. — Amerikai kőris [9692/4]
Szórványos. Néhány fiatal fa. Terjedése megakadályozandó.

ASCLEPIADACEAE — SELYEMKÓRÓFÉLÉK CSALÁDJA

50. *Vincetoxicum hirundinaria* Medic. — **Közönséges méreggyilok** [9692/3]
[Syn.: *Vincetoxicum officinale* Moench]
Szálanként. (Előfordulása csak 2005-ben vált ismertté.)

APOCYNACEAE — METÉNGFÉLÉK CSALÁDJA

51. *Vinca herbacea* W. et K. — **Pusztai meténg** [9692/4]
Igen gyakori. A hajtások kb. 10.000-es nagyságrendben!

CONVOLVULACEAE — SZULÁKFÉLÉK CSALÁDJA

52. *Convolvulus arvensis* L. — Apró szulák (folyondár) [9692/3; 9692/4]
Igen gyakori.

CUSCUTACEAE — ARANKAFÉLÉK CSALÁDJÁ

53. *Cuscuta epithymum* (L.) Nath. subsp. *kotschyi* (Desmoul.) Arc. — Kakukkfűfjótó aranka [9692/4]
Szálanként.

BORAGINACEAE — ÉRDESLEVELŰEK CSALÁDJÁ

54. *Heliotropium europaeum* L. — Parlagi kunkor [9692]
Egyes években szálanként megjelenik (pl. 2005). (2010-ben nem került elő.)
55. *Cynoglossum officinale* L. — Közönséges ebnyelvűfű [9692/4]
Ritka–szórványos.
56. *Symphytum officinale* L. — Fekete nadálytő [9692/3]
Ritka. Kb. 15 tő, egy foltban. (A fehér virágú színváltozata – *lus. albiflorum* Kirschl. – is előfordul.)
57. *Anchusa barrelleri* (All.) Vitm. — **Kék atracél** [9692/3; 9692/4]
Gyakori. Jelentős állomány, a tövek kb. ezres nagyságrendben. Kovács (2005) 2004.05.11–12-én „több 100-as csoportok”-at talált itt. Összborítása 2005-ben kb. 300 m², 2010-ben kb. 100 m². A fokozottan védett atracélcincér (*Pilemia tigrina*) kizárólagos tápnövénye.
58. *Myosotis arvensis* (L.) Hill — Parlagi nefelejcs [9692/4]
Ritka.
59. *Cerinth minor* L. — Szeplőlapu [9692/4]
Szórványos. Egyes években gyakori (pl. 2009). (A nem foltos levelű f. *minor* alak is előfordul.)

VERBENACEAE — VASFŰFÉLÉK CSALÁDJÁ

60. *Verbena officinalis* L. — Közönséges vassfű [9692/4]
Gyakori.

LAMIACEAE — AJAKOSAK CSALÁDJÁ

61. *Ajuga genevensis* L. — Közönséges ínfű [9692/4]
Szórványos–gyakori.
62. *Teucrium chamaedrys* L. — **Sarlós gamandor** [9692/4]
Ritka–szórványos. Néhány sarjtelep.
63. *Scutellaria hastifolia* L. — Dárdás csukóka [9692/3; 9692/4]
Szórványos.
64. *Glechoma hirsuta* W. et K. — Borzas repkény [9692/4]
Szórványos–gyakori.
65. *Phlomis tuberosa* L. — **Macskahere** [9692/4]
Szórványos–gyakori. Jelentős állomány, a hajtások kb. 1000-es nagyságrendben. Az út mindkét oldali mezsgyéjén, legalább kilenc tenyészfoltban. A kizárólag e növényfajon

fejlődő macskahere-gubacsdarázs (*Endocaulonia bicolor*) a Csanádi-háton ennél jóval kisebb macskahere-állományokon is elő szokott fordulni, e területen azonban több év során is hiába kerestük, hiányának feltételezhető oka a korábbi sűrű kaszálás.

66. *Lamium amplexicaule* L. — Galléros árvacsalán (bársonyos árvacsalán) [9692/4]
Ritka–szórványos.
67. *Lamium purpureum* L. — Piros árvacsalán [9692/3; 9692/4]
Gyakori. (2010-ben igen gyakori.)
68. *Ballota nigra* L. — Fekete peszterce [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
69. *Stachys annua* (L.) L. — Tarlótisztosfü (tarlóvirág) [9692/4]
Ritka.
70. *Stachys recta* L. — Hasznos tisztosfü [9692/4]
Szórványos–gyakori.
71. *Salvia verticillata* L. — Lózsálya [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
72. *Salvia austriaca* Jacq. — Osztrák zsálya [9692/3; 9692/4]
Ritka–szórványos.
73. *Salvia nemorosa* L. — Ligeti zsálya [9692/3; 9692/4]
Igen gyakori. (A fehér – *lus. albiflora* Schur – és a halványlila virágú – *lus. eloevoelgyensis* Soó – színváltozata is előfordul.)
74. *Clinopodium vulgare* L. — Borsfü [9692/4]
Ritka–szórványos.
75. *Mentha longifolia* (L.) Nath. — Lómenta [9692/4]
Szórványos.
- SOLANACEAE — BURGONYAFÉLÉK CSALÁDJA
76. *Hyoscyamus niger* L. — Beléndek [9692/4]
Szálanként. Főleg a szántásszegélyen.
77. *Solanum dulcamara* L. — Ebszőlőcsucor [9692/3; 9692/4]
Szálanként.
78. *Solanum nigrum* L. — Fekete csucor [9692/4]
Szórványos.
79. *Datura stramonium* L. — Csattanó maszlag [9692/3; 9692/4]
Ritka.
- SCROPHULARIACEAE — TÁTOGATÓFÉLÉK CSALÁDJA
80. *Verbascum chaixii* Vill. subsp. *austriacum* (Schott) Hay. — Osztrák ökörfarkkóró [9692/3; 9692/4]
[Syn.: *Verbascum austriacum* Schott]
Igen gyakori.

81. *Linaria vulgaris* Mill. — Közönséges gyújtóványfű [9692/4]
Szórványos.
82. *Veronica arvensis* L. — Mezei veronika [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
83. *Veronica hederifolia* L. s. str. — Repkényveronika (borostyánlevelű veronika) [9692/3; 9692/4]
Szórványos. Kb. 1000-es nagyságrendben.
84. *Veronica sublobata* M. A. Fisch. — Sövényveronika [9692/3; 9692/4]
Gyakori. Kb. 10.000-es nagyságrendben.
85. *Veronica polita* Fr. — Fényes veronika [9692/3; 9692/4]
Szórványos–gyakori.

OROBANCHACEAE — SZÁDORFÉLÉK CSALÁDJA

86. *Orobanche reticulata* Wallr. — **Recés szádor** [9692/4]
Egyes években, szálanként. 2009.05.31-én egymás közelében 11+1 hajtás, útszéli bogáncson (*Carduus acanthoides*). Soó-Máthé (1938) nem jelzi a Tiszántúlról! (2010-ben nem került elő.)

PLANTAGINACEAE — ÚTIFŰFÉLÉK CSALÁDJA

87. *Plantago lanceolata* L. — Lándzsás útifű [9692/4]
Szórványos.
88. *Plantago major* L. s. str. — Nagy útifű [9692/3; 9692/4]
Szórványos–gyakori. Az útpadkákon.

PAPAVERACEAE — MÁKFÉLÉK CSALÁDJA

89. *Papaver rhoeas* L. — Pipacs [9692]
Szórványos.

BRASSICACEAE — KERESZTESEK CSALÁDJA

90. *Brassica napus* L. — Olajrepce [9692/4]
Ritka. Kivadul, főleg az út padkáin.
91. *Sinapis arvensis* L. — Vadrepce [9692/4]
Ritka. Főleg a szántásszegélyen.
92. *Cardaria draba* (L.) Desv. — Koshomlok (útszéli zsázsa) [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
93. *Thlaspi perfoliatum* L. — Galléros tarsóka [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
94. *Thlaspi arvense* L. — Mezei tarsóka [9692/4]
Ritka–szórványos.

95. *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medic. — Pásztortáska [9692/3; 9692/4]
Ritka–szórványos.

96. *Descurainia sophia* (L.) Webb — Sebforrasztófű [9692/3; 9692/4]
Ritka–szórványos.

VIOLACEAE — IBOLYAFÉLÉK CSALÁDJA

97. *Viola hirta* L. — **Borzas ibolya** [9692/4]
Szálanként.

98. *Viola ambigua* W. et K. — **Csuklyás ibolya** [9692/4]
Ritka. Néhány tő.

99. *Viola arvensis* Murr. — Mezei árvácska [9692/3; 9692/4]
Szórványos.

100. *Viola kitaibeliana* R. et Sch. — Törpe árvácska [9692/3; 9692/4]
Szórványos.

HYPERICACEAE — ORBÁNCFŰFÉLÉK CSALÁDJA

101. *Hypericum perforatum* L. — Likacsos orbáncfű (közönséges orbáncfű) [9692/3; 9692/4]
Ritka.

ASTERACEAE — FÉSZKESEK CSALÁDJA

102. *Conyza canadensis* (L.) Cronq. — Betyárkóró [9692/4]
Szórványos.

103. *Inula germanica* L. — **Hengeres peremizs** [9692/4]
Szórványos. Néhány nagyobb sarjtelep. A hajtások kb. 1000-es nagyságrendben.

104. *Inula britannica* L. — Réti peremizs [9692/4]
Szórványos.

105. *Ambrosia artemisiifolia* L. — Ürömlevelű parlagfű [9692/3; 9692/4]
Szórványos.

106. *Iva xanthiifolia* Nutt. — Parlagi íva [9692]
Szálanként (pl. 2005). (2010-ben nem került elő.)

107. *Xanthium italicum* Mor. — Olasz szerbtövis [9692/3; 9692/4]
Ritka–szórványos.

108. *Helianthus annuus* L. — Közönséges napraforgó [9692/4]
Ritka–szórványos. Kivadult tövek.

109. *Achillea collina* L. — Mezei cickafark [9692/4]
Gyakori.

110. *Achillea pannonica* Scheele — Magyar cickafark [9692/4]
Szórványos.

111. *Achillea setacea* W. et K. — Pusztai cickafark [9692/4]
Szórványos.
112. *Tanacetum vulgare* L. — Giliszaüző varádics [9692/4]
Szálanként.
113. *Artemisia vulgaris* L. — Fekete üröm [9692/4]
Szórványos.
114. *Senecio vernalis* W. et K. — Tavaszi aggófű [9692/4]
Igen ritka. 2010-ben kb. 5-10 virágzó tő.
115. *Arctium tomentosum* Mill. — Pókhálós bojtortján [9692/4]
Szórványos–gyakori.
116. *Arctium lappa* L. — Nagy bojtortján (közönséges bojtortján) [9692/3; 9692/4]
Ritka–szórványos.
117. *Carduus acanthoides* L. — Útszéli bogánics [9692/3; 9692/4]
Gyakori. (2009-ben igen gyakori.)
118. *Silybum marianum* (L.) Gärtner. — Máriatövis [9692/4]
Szálanként. Rendszeresen kivadul egy–néhány tő.
119. *Cirsium vulgare* (Savi) Ten. — Lándzsás aszat [9692/3]
Szálanként.
120. *Cirsium arvense* (L.) Scop. — Mezei aszat [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
121. *Onopordum acanthium* L. — Szamárbogánics [9692/3]
Ritka.
122. ***Centaurea spinulosa*** Rochel — **Töviskés imola** [9692/4]
[Syn.: *Centaurea scabiosa* L. subsp. *spinulosa* (Rochel) Arcang.]
Gyakori. (A fehér színváltozata – lus. albiflora Brandza – is előfordul.)
123. *Picris hieracioides* L. — Keserűgyökér [9692/4]
Szórványos.
124. *Taraxacum officinale* Weber ex Wiggers — Pongyola pitypang [9692/4]
Ritka.
125. *Sonchus asper* (L.) Hill — Szúrós csorbóka [9692/3; 9692/4]
Ritka.
126. *Sonchus arvensis* L. — Mezei csorbóka [9692/4]
Szálanként.
127. *Lactuca serriola* L. — Keszeg saláta [9692/3; 9692/4]
Szórványos.
128. *Crepis setosa* Hall. — Sertés zörgőfű [9692]
Szálanként (pl. 2005). (2010-ben nem került elő.)

129. *Crepis pulchra* L. — Szép zörgőfű [9692/4]
Szálanként.

CARYOPHYLLACEAE — SZEGFŰFÉLÉK CSALÁDJA

130. *Silene latifolia* Poir. subsp. *alba* (Mill.) Greut. et Burd. — Fehér mécsvirág [9692/3; 9692/4]

[Syn.: *Silene alba* (Mill.) E. H. L. Krause; *Melandrium album* (Mill.) Garcke]
Igen gyakori.

131. *Saponaria officinalis* L. — Szappanfű [9692/4]
Igen ritka. 2010-ben 1 kis sarjtelep.

132. *Stellaria media* (L.) Vill. — Tyúkhúr [9692/3; 9692/4]
Szórványos–gyakori. (2010-ben gyakori.)

133. *Cerastium tenoreanum* Ser. — Prémes madárhúr [9692/4]
[Syn.: *Cerastium brachypetalum* Desp. subsp. *tenoreanum* (Ser.) Soó]
Ritka.

134. *Arenaria serpyllifolia* L. — Kakukkhomokhúr [9692]
Szórványos.

CHENOPODIACEAE — LIBATOPFÉLÉK CSALÁDJA

135. *Chenopodium hybridum* L. — Pokolvarlibatop [9692/4]
Szálanként. Szántásszegélyen.

136. *Chenopodium album* L. — Fehér libatop [9692/3; 9692/4]
Szórványos–gyakori.

137. *Atriplex oblongifolia* W. et K. — Hosszúlevelű laboda [9692/3; 9692/4]
Szórványos.

AMARANTHACEAE — DISZNÓPARÉJFÉLÉK CSALÁDJA

138. *Amaranthus retroflexus* L. — Szőrös disznóparéj [9692/3; 9692/4]
Szórványos.

139. *Amaranthus powellii* S. Watson — Karcsú disznóparéj [9692/3; 9692/4]
[Syn.: *Amaranthus chlorostachys* Willd.]
Ritka.

140. *Amaranthus albus* L. — Fehér disznóparéj [9692/4]
Szálanként. Szántásszegélyen.

PRIMULACEAE — KANKALINFÉLÉK CSALÁDJA

141. *Anagallis arvensis* L. — Mezei tikszem [9692/4]
Ritka.

142. *Anagallis foemina* Mill. — Kék tikszem [9692/4]
Ritka.

POLYGONACEAE — KESERŰFŰFÉLÉK

143. *Rumex patientia* L. — Paréjlórom [9692/3; 9692/4]
Szórványos.
144. *Rumex stenophyllus* Ledeb. — Keskenylevelű lórom [9692/4]
Szórványos.
145. *Rumex obtusifolius* L. subsp. *transiens* (Simk.) Rech. — Parlagi lórom [9692/3; 9692/4]
Szórványos.
146. *Polygonum aviculare* L. — Útszéli porcfű (porcsinkeserűfű) [9692/3; 9692/4]
Gyakori. Főleg az úttest szegélyénél.
147. *Persicaria amphibia* (L.) S. F. Gray — Vidrakeserűfű [9692/4]
Ritka–szórványos.
148. *Persicaria lapathifolia* (L.) S. F. Gray — Lapulevelű keserűfű [9692/4]
Szálanként.
149. *Fallopia convolvulus* (L.) A. Löve — Szulákkeserűfű [9692/4]
Gyakori.

MORACEAE — EPERFAFÉLÉK CSALÁDJA

150. *Morus alba* L. — Fehér eperfa [9692/3; 9692/4]
Gyakori. Mintegy 15 fiatal fa, továbbá néhány sarj található a mezsgyén. Az eperfák elhelyezkedéséből arra következtethetünk (nagyjából egyenlő – kb. 4 m-es – távolságban állnak az úttest szélétől), hogy egykori út menti eperfasor kivágást túlélte sarjai lehetnek. Így egyfajta kulturreliktumnak tekinthetők. Néhány fa ezért megkímélendő, ugyanakkor tájidegen voltuk miatt felszaporodásuk nem lenne kedvező.

URTICACEAE — CSALÁNFÉLÉK CSALÁDJA

151. *Urtica dioica* L. — Nagy csalán [9692/3; 9692/4]
Szórványos–gyakori.

ULMACEAE — SZILFÉLÉK CSALÁDJA

152. *Celtis occidentalis* L. — Nyugati ostorfa [9692/3]
Szálanként. 2010-ben 1 csemete. Terjedése megakadályozandó.

JUGLANDACEAE — DIÓFÉLÉK CSALÁDJA

153. *Juglans regia* L. — Közönséges dió [9692]
Ritka. Egy közepes méretű fa is.

SALICACEAE — FŰZFÉLÉK CSALÁDJA

154. *Populus × euramericana* (Dode) Guinier — Nemes nyár (kanadai nyár) [9692/4]
[Syn.: *Populus × canadensis* Moench]
Szórványos. Néhány éve egy rövidebb szakaszon sor ültetve a bal oldali mezsgye szélére.

MONOCOTYLEDONOPSIDA — EGYSZIKŰEK OSZTÁLYA

LILIACEAE — LILIOMFÉLÉK CSALÁDJA

155. *Ornithogalum boucheanum* (Kunth) Asch. — Kónya sárma [9692/3; 9692/4]
Szórványos–gyakori. Kb. 1000-es nagyságrendben. Főleg a délnyugati szakaszokon, a kevésbé degradált részeken csak kevesebb.
156. *Ornithogalum pyramidale* L. — **Nyúlánk sárma** [9692/4]
[Syn.: *Ornithogalum brevistylum* Wolfner]
Szórványos–gyakori.
157. *Ornithogalum kochii* Parl. — Pusztai sárma [9692/3; 9692/4]
Szórványos. Néhány 100 tő.
158. *Muscari racemosum* (L.) Lam. et DC. — **Fürtös gyöngyike** [9692/4]
Igen ritka. 2010.04.24-én kb. 8 virágzó tő. 1986.04.19. óta, 24 évig nem volt adata a területről.
159. *Asparagus officinalis* L. — Nyúlárnyék (spárga) [9692/4]
Igen ritka. 2010-ben kb. 5 tő.

CYPERACEAE — SÁSFÉLÉK CSALÁDJA

160. *Carex spicata* Huds. — Sulymos sás [9692/4]
Szórványos.
161. *Carex praecox* Schreb. — Korai sás [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
162. *Carex hirta* L. — Borzas sás [9692/4]
Gyakori.
163. *Carex melanostachya* Willd. (?) — Bókoló sás [9692/4]
Gyakori.

POACEAE — PÁZSITFŰFÉLÉK CSALÁDJA

164. *Bromus sterilis* L. — Meddő rozsok [9692/3; 9692/4]
Szórványos.
165. *Bromus inermis* Leyss. — Árva rozsok [9692/3; 9692/4]
Tömeges. A mezsgyerézsűn néhol az uralkodó pázsitfűfaj.
166. *Bromus hordeaceus* L. subsp. *hordeaceus* — Puha rozsok [9692]
[Syn.: *Bromus mollis* L.]
Kb. szórványos.
167. *Festuca arundinacea* Schreb. — Nádképű csenkesz [9692/4]
Gyakori. Főleg az útpadkán.
168. *Festuca rupicola* Heuff. — Pusztai csenkesz [9692/3; 9692/4]
Szórványos. Néhol állományalkotó.

169. *Sclerochloa dura* (L.) P. B. — Kőperje [9692/3; 9692/4]
Szórványos. A műút menti taposott sávban.
170. *Poa angustifolia* L. — Szálas perje (karcsú perje) [9692/3; 9692/4]
Igen gyakori.
171. *Dactylis glomerata* L. — Csomós ebír [9692/3; 9692/4]
Igen gyakori.
172. *Lolium perenne* L. — Angolperje [9692/4]
Igen gyakori. Az útpadkák uralkodó pázsitfűfaja.
- Lolium multiflorum* Lam. — Olaszperje [9692/4]**
2010.05.30-án 3+1 virágzó tő közvetlen a mezsgye melletti szántóföldön (búzatáblában), a mezsgye szélétől 0,3–3 m-re északnyugatra. Soó–Máthé (1938) flóraműve nem jelzi a faj előfordulását a Békés–Csanádi-hátról!
173. *Elymus repens* (L.) Gould. — Közönséges tarackbúza [9692/3; 9692/4]
[Syn.: *Agropyron repens* (L.) Gould]
Tömeges. A degradáltabb részek uralkodó fűfaja.
174. *Elymus hispidus* (Opiz) Melderis subsp. *hispidus* — **Deres tarackbúza** [9692/4]
[Syn.: *Agropyron intermedium* (Host) P. Beauv. ex Baumg.]
Gyakori (néhol, a jobb részeken, igen gyakori).
175. *Triticum aestivum* L. — Búza [9692/4]
Ritka. A mezsgye szegélyén kivadul.
176. *Hordeum vulgare* L. — Takarmányárpa [9692/4]
Szálanként. Egy-egy tő kiszökik.
177. *Hordeum murinum* L. — Egérárpa [9692]
Ritka.
178. *Phragmites australis* (Cav.) Trin. — Nád [9692/4]
Gyakori.
179. *Eragrostis pilosa* (L.) P. B. — Szőrös tőtippán [9692/4]
Szálanként. Útszélén.
180. *Cynodon dactylon* (L.) Pers. — Csillagpázsit [9692/3; 9692/4]
Igen gyakori. Főleg az út padkáin.
181. *Arrhenatherum elatius* (L.) P. B. ex J. et C. Presl — Franciaperje [9692/3; 9692/4]
Tömeges–uralkodó. A mezsgye egyik uralkodó pázsitfűfaja. Az útpadka és a mezsgyerézsű közötti szélesebb, üdőbb sávban feldúsul. A jobb állapotú löszpusztarét-állományokban kevesebb.
182. *Phleum pratense* L. — **Mezei komócsin** [9692/4]
Szálanként. 2004.06.19-én néhány virágzó tő a műút padkáján. Új faj Dombegyház flórájára, korábban csak mezőhegyesi adattal rendelkezett a Csanádi-hátról (Thaisz 1905, Soó–Máthé 1938). (2010-ben nem került elő.)

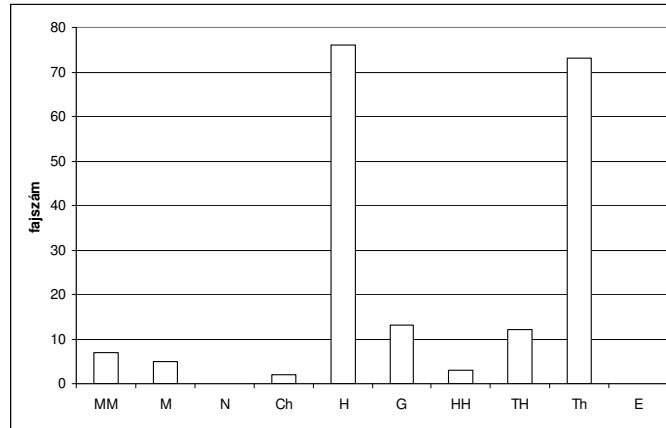
183. *Alopecurus pratensis* L. — Réti ecsetpázsit [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
184. *Phalaris arundinacea* L. — Pántlikafű [9692/4]
Szórványos.
185. *Digitaria sanguinalis* (L.) Scop. — Pirók ujjasmuhar [9692/3]
Ritka.
186. *Panicum miliaceum* L. subsp. *ruderales* (Kitag.) Thell. — Gyomköles [9692/4]
Ritka. A szántásszegélyen.
187. *Echinochloa crus-galli* (L.) P. B. — Közönséges kakaslábfű [9692/4]
Szórványos.
188. *Setaria pumila* (Poir.) R. et Sch. — Fakó muhar [9692/3; 9692/4]
Gyakori. Egyes években (pl. 2008, 2010) igen gyakori.
189. *Setaria verticillata* (L.) P. B. — Ragadós muhar [9692/3; 9692/4]
Gyakori.
190. *Setaria viridis* (L.) P. B. — Zöld muhar [9692/3; 9692/4]
Ritka–szórványos.
191. *Sorghum halepense* (L.) Pers. — Fenyércirok [9692/3; 9692/4]
Igen gyakori. Főleg az út padkáin és a padkák oldalain.

A terület fajkészletének elemzése

A fejezet tárgyát képező elemzéseket a Flóra adatbázis 1.2 (HORVÁTH *et al.* 1995), illetve annak digitális változata alapján végeztük el. Az életforma-kategóriáknál az adatbázisban nem szereplő fajok esetében az Új magyar fűvészkönyv adatait is felhasználtuk (Király 2009).

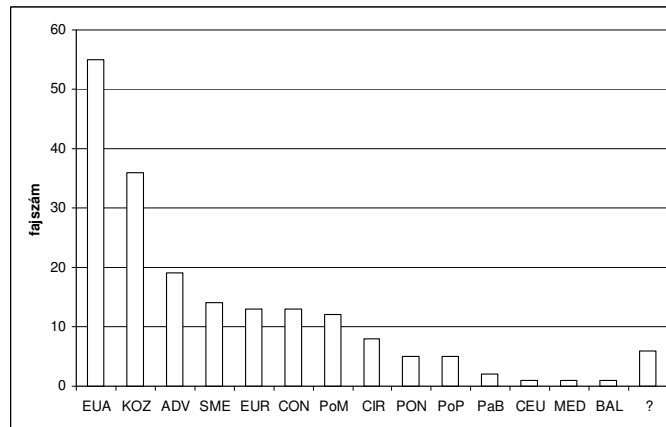
A Raunkiaer-féle életforma-kategóriák közül a legnagyobb arányban az évelők (76 faj, 39,8%) és az egynyári (egyéves) fajok (73 faj, 38,2%) képviseltetik magukat a Battonyai út mezsgyéjén (1 ábra). Az utóbbi magas értéket túlnyomórészt gyomok adják. Jelentősebb számban fordulnak még elő a geofiták (13 faj, 6,8%), a kétnyári (kétéves) fajok (12 faj, 6,3%), valamint a fák (7 faj, 3,7%) és a cserjék (5 faj, 2,6%).

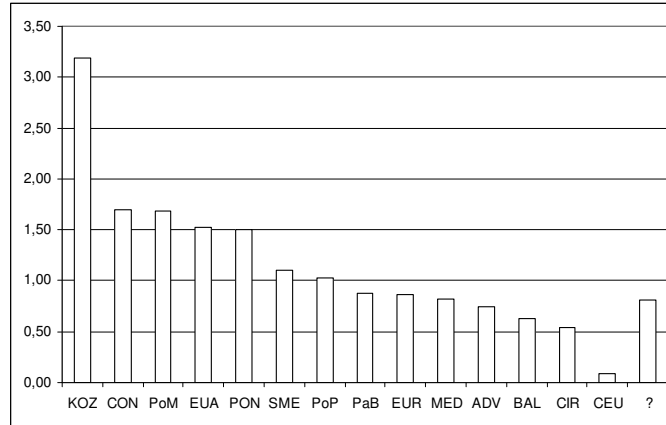
1. ábra. A terület fajkészletének megoszlása életforma-kategóriák szerint. (Az ábrán szereplő jelölések: MM: fák; M: cserjék; N: félcserjék; Ch: törpecserjék; H: évelők; G: geofiták; HH: vízben áttelelők; TH: kétnyáriak; Th: egynyáriak; E: fennlakók – epifiták.)

A terület flóraelem-spektrumát szemlélteti a 2. ábra. A legmagasabb értéket az eurázsiai flóraelemek (55 faj, 28,8%) kapják, melyeket a kozmopoliták csoportja (36 faj, 18,8%) követ.

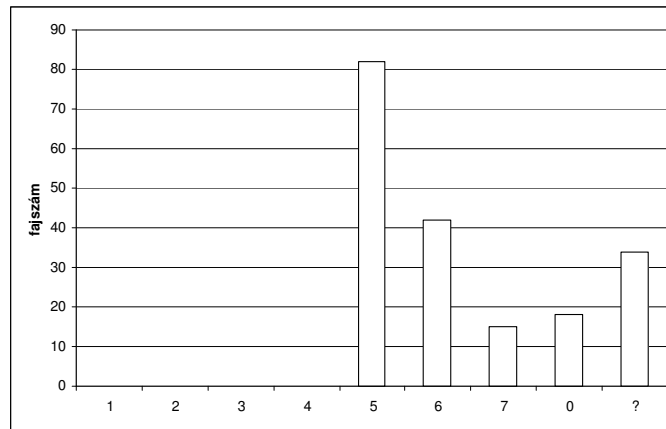
2. ábra. A terület hajtásos növényfajainak flóraelem-besorolása. (Az egyes kategóriák: EUA: eurázsiai; KOZ: kozmopolita; ADV: adventív; SME: szubmediterrán; EUR: európai; CON: kontinentális; PoM: pontus–szubmediterrán; CIR: cirkumpoláris; PON: pontusi; PoP: pontus–pannon; PaB: pannon–balkáni; CEU: közép-európai; MED: mediterrán; BAL: balkáni elemek; ?: be nem sorolt fajok.)

Az egyes flóraelem-kategóriák a terület flórájára kapott részesedési arányait azoknak az ország területére vonatkozó részesedési arányaival hasonlítottuk össze. Hét kategória a mezsgyén az országos átlagánál nagyobb arányban fordul elő. Ezek: kozmopolita (részesedési aránya a mezsgyén az ország területére vonatkozó érték 3,18-szorosa), kontinentális (1,70), pontus–szubmediterrán (1,68), eurázsiai (1,53), pontusi (1,50), szubmediterrán (1,10) és pontus–pannon (1,03) flóraelemek (3. ábra). A kozmopoliták magasabb arányát elsősorban gyomfajok okozzák. A másik hat, főleg a kontinentális csoportba tartozó kategóriában azonban jelentős számban képviseltetik magukat az eredeti sztyeppvegetáció fajai. Tehát egy ősi löszmezsgye flóraelem-spektruma még a mai degradált állapotban is utal a táj eredeti növényzetének bizonyos vonásaira.

3. ábra. Az egyes flóraelem-típusok a területen tapasztalható gyakorisági arányának eltérése az országra vonatkozó gyakorisági arányoktól. (Az alkalmazott jelölés tekintetében lásd 2. ábra.)

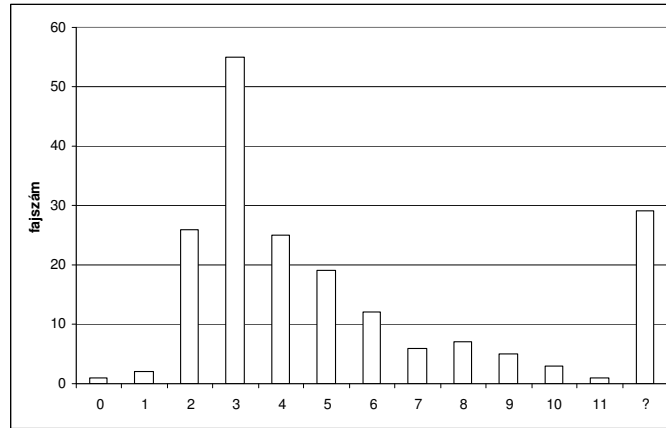
A Zólyomi-féle TWR-kategóriák közül először a hőigényre vonatkozó TZ-értékeket vizsgáljuk meg (4. ábra). A diagramon jól látható, hogy a legmagasabb értéket a lomberdőön klímájának megfelelő 5-ös oszlop mutat (82 faj, 42,9%), amelyet a szubmediterrán lomberdőön kategóriája követ (42 faj, 22,0%).

4. ábra. A terület hajtásos növényfajainak megoszlása hőigényük alapján (TZ-értékek). (Az ábrán alkalmazott jelölés: 1: tundraöv; 2: erdőstundra-öv; 3: tajgaöv; 4: tű- és lomblevelés elegyes erdőöv; 5: lomberdőöv; 6: szubmediterrán lomberdőöv; 7: mediterrán, atlanti örökzöld erdők klímájának megfelelő; 0: nem jellemző; ?: be nem sorolt fajok.)

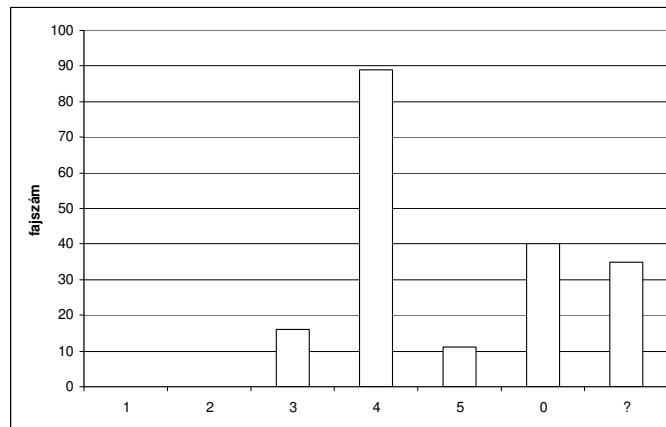
A nedvesség-igényt vizsgáló WZ értékelési rendszernek kivételesen minden kategóriája képviselteti magát a területen. A legmagasabb értéket egyértelműen a „mérsékelt száraz élőhelynek megfelelő” 3-as kategória mutatja (55 faj, 28,8%) (5. ábra).

A Battonyai út mente egyébként a tájban lévő elsődleges löszmezsgyéknek a kissé üdőbb típusát képviseli. Több faj hiányának valószínű oka éppen az lehet, hogy számukra ez a termőhely nem elég száraz (pl. *Bothriochloa ischaemum* – fenyérfű, *Euphorbia glareosa* – magyar kutyatej, *Hypericum elegans* – karsú orbáncfű, *Potentilla recta* – egyenes pimpó, *Silene bupleuroides* – gőr habszegfű, *Stipa capillata* – kunkorgó árvalányhaj). Viszont a mezsgyén nincs vízállás (pl. csatorna sem), ezért a víz közelségét feltétlenül igénylő fajok is hiányoznak, és nincsenek jelen a szikesedésre utaló fajok sem (pl. *Artemisia pontica* – bárányüröm, *Aster sedifolius* – réti őszirózsa).

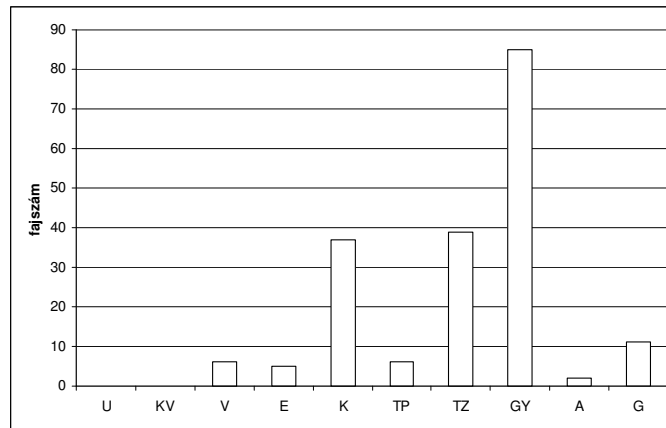
5. ábra. A területen ismert fajok megoszlása a nedvesség-igényre utaló WZ-értékek alapján. (Az egyes kategóriák: 0: extrém száraz; 1: igen száraz; 2: száraz; 3: mérsékelten száraz; 4: mérsékelten üde; 5: üde; 6: mérsékelten nedves; 7: nedves; 8: nedves-vizes; 9: vizes; 10: igen vizes; 11: vízi élőhelynek megfelelő; ?: be nem sorolt fajok.)

Ha a talajigény (talajreakció) értékeit (RZ-érték) megvizsgáljuk, az enyhén meszes talajokon előforduló fajokra jellemző 4-es kategóriánál kiemelkedő értéket kapunk (89 faj, 46,6%) (6. ábra).

6. ábra. A területen ismert növényfajok eloszlása a talajigényt (talajreakció) jelző RZ-kategóriák szerint. (Az egyes kategóriák: 1: savanyú; 2: gyengén savanyú; 3: semleges; 4: enyhén meszes; 5: meszes, bázikus talajokon előforduló fajok; 0: nem jellemző; ?: be nem sorolt fajok.)

A Simon-féle természetvédelmi érték-kategóriák (TVK) szerinti eloszlást szemlélteti a 7. ábra. A leggyakoribb kategória a gyomoké (85 faj, 44,5%), amelyet a természetes zavarástűrők (39 faj, 20,4%) és a kísérő fajok (37 faj, 19,4%) kategóriája követ, egymáshoz hasonló értékkel.

7. ábra. A terület fajkészletének megoszlása természetvédelmi szempontú értékbesorolási rendszer alapján. (Az egyes kategóriák: U: unikális; KV: fokozottan védett; V: védett; E: társulásalkotó; K: kísérő; TP: természetes pionír; TZ: természetes zavarástűrő; GY: gyom; A: adventív fajok; G: gazdasági növények.)

Néhány zoológiai adat

A terület természetvédelmi súlyának pontosabb megítéléséhez fontosnak tartunk megemlíteni néhány jelentősebb állattani értéket is. A fejezetben csak néhány faunisztikai vagy természetvédelmi szempontból jelentősebb fajt említünk meg, továbbá a fészkelő madárfajokat (feltüntetve azok becsült átlagos éves fészkelő-állományát is). Az útmezsgye puhatestű-faunáját Domokos Tamás vizsgálta (Domokos 2009).

Pompás nünüke — *Meloë variegatus*

2010.04.18. 1 pld. [ES02] (Dusik Tibor – személyes közlés).

Atracélcincér — *Pilemia tigrina*

Ennek a fokozottan védett, Natura 2000-es fajnak országos szinten is számottevő populációja él a területen (Kovács 2005, Csathó 2009a).

1998.05.18. [ES03] (Márkus András) (Hegyessy *et al.* 1999; a lelőhely pontosítva: Kovács 2005).

2004.05.11–12. Több pld. [ES03] (Kovács Tibor) (Kovács 2005).

2005.05.06. 4 pld. (1 hím + 2 nőstény + 1 nőstény?), *Anchusa barrelieri*-virágzaton [ES02] (Csathó A. I.) (Csathó 2009a).

2007.04.24. 1 hím virágzó *Anchusa barrelieri*-hajtáson [ES03] + 1 párzó pár *Anchusa barrelieri*-hajtáson [ES02] (Csathó A. I.) (Csathó 2009a).

2009.04.27. 4 hím virágzó *Anchusa barrelieri*-hajtásokon. (Csathó A. I.).

2010.04.24. 44 pld. (12 párzó pár + 4 hím + 6 nőtény + 10 pld.), majdnem mindegyik *Anchusa barrelieri*-hajtásokon. 1 pld. az *Anchusa barrelieri* pártacimpáját rágta. (Csathó A. J. – Csathó A. I.).

2010.06.03. 1 pld. *Anchusa barrelieri*-virágzaton. (Csathó A. I. – Höhn Mária – Matthias Kropf – Katharina Bardy).

Galajszender — *Hyles gallii*

2010.08.03. 1 pld. (Csathó A. J. – Csathó A. I.).

Nagy tűzlepke — *Lycaena dispar rutila*

2010.08.03. 2 nőtény. (Csathó A. I. – Csathó A. J.).

2010.08.24. 1 hím + 1 nőtény. (Csathó A. I.).

Délvidéki poszméh — *Bombus argillaceus*

2010.04.24. 1 nőtény. (Csathó A. I. – Csathó A. J.).

Fürge gyík — *Lacerta agilis*

Kb. 100 példányos populáció él a területen.

Sárga billegető — *Motacilla flava*

Kb. 1 pár költ évente a területen.

Cigánycsuk — *Saxicola torquatus*

Kb. 1 pár költ évente.

Mezei poszáta — *Sylvia communis*

Kb. 1 pár költ évente (pl. 2009).

Tövisszúró gébics — *Lanius collurio*

Kb. 1 pár költ évente.

Seregély — *Sturnus vulgaris*

Kb. 2-3 pár költ évente az akácfák odvaiban.

Házi veréb — *Passer domesticus*

Kb. 1 pár költ évente az akácfák kéregpedéseiben.

Mezei veréb — *Passer montanus*

Kb. 10-15 pár költ évente az akácfák odvaiban.

Megvitatás

Néhány korábban ismertett csanádi-háti mezsgyéről a hajtásos növények terén a következő fajszámok kerültek közlésre: a Száraz-ér egy ősi battonyai partszakaszáról 116 faj (Csathó 2001); egy Kunágota és Magyardombegyház közigazgatási határában lévő műútmezsgyéről 138 faj (Csathó–Csathó 2007); a battonyai „Basarági-mezsgyéről” 62 faj (Csathó 2010). A közlést követően azonban mindhárom helyen az ismert fajok száma, akár jelentősen is, megnövekedett. A dombegyházi Battonyai út most bemutatott mezsgyeszakaszán 191 növényfaj előfordulása ismert. Általánosságban megállapítható, hogy egy értékesebb növényzetű, elsődleges tisztántúli mezsgye fajkészlete kb. 200-250 hajtásos növényfajra tehető, ami a táj fajkészletéhez és a maradványok kis kiterjedéséhez képest rendkívül figyelemre méltó szám.

A területen számos olyan faj található meg – pl. *Inula germanica*, *Phlomis tuberosa*, *Rosa gallica*, *Teucrium chamaedrys*, *Thalictrum minus*, *Vinca herbacea*, *Vincetoxicum hirundinaria* –,

amelyeket a tájban elsődlegességet jelző fajnak feltételezünk (Csathó 2010b). Így a mezsgye egyértelműen az ősi vegetáció megmaradt szeletének, azaz *elsődleges mezsgyének* (Csathó A. I. 2005) tekinthető.

A területen hat védett növényfaj fordul elő (a fajok neve után feltüntetésre került azok érvényben lévő természetvédelmi értéke):

1. *Clematis integrifolia* — Réti iszalag (2 000 Ft)
2. *Vinca herbacea* — Puszta meténg (2 000 Ft)
3. *Anchusa barrelieri* — Kék atracél (10 000 Ft)
4. *Phlomis tuberosa* — Macskahere (5 000 Ft)
5. *Inula germanica* — Hengeres peremisz (2 000 Ft)
6. *Ornithogalum pyramidale* — Nyúlánk sárma (2 000 Ft)

A védelem alatt álló fajok közül többnek is jelentős állománya található meg a területen, a védett növények összesített természetvédelmi értéke 10.000.000 Ft-os nagyságrendű!

A területen három vöröskönyves növényfaj jelenléte ismert (Király 2007 alapján):

1. *Anchusa barrelieri* — Kék atracél NT
2. *Inula germanica* — Hengeres peremisz NT
3. *Orobanche reticulata* — Recés szádor NT

Mindhárom az „NT”, azaz a „Veszélyeztetettség-közeli” kategóriába tartozik.

A fontos fajok meglétén túl rendkívüli értéket jelent az is, hogy a gyepek maguk is a tisztántúli viszonylatban jó állapotúnak számít. Ehhez a rendszeres kaszálás is nagymértékben hozzájárul. A cserjefajok és az özönnövények térhódítása terén a területen a mind országos mind regionális szinten megszokottnál jóval kedvezőbb helyzetet találunk.

Az alapvetően előnyös helyzet ellenére számos veszélyeztető tényezővel találkozhatunk a Battonyai út mentén is. Sajnos úgy tűnik, évente egyre nagyobb területre nem terjed ki a gyepek számára kedvező kaszálás. Több esetben előfordult, hogy a mezsgye melletti szántóföldön végzett mezőgazdasági munkák miatt (pl. betakarítás), a gépek a gyepsávon át közlekedtek, a talajjal jelentős bolygatást okozva. 2007-ben az úttest közelébe egy-egy kis árkot ástak. 2009-ben öntözőberendezést (linea) telepítettek közvetlenül a mezsgye mellé (északnyugatra). Az öntözéssel a területre kerülő többletvíz esetleg kedvezőtlenül befolyásolhatja a gyepek alapvetően mérsékelt száraz mikroklímáját. Műtrágya-leszóródás (2010) és tüzrakás (2010-ben pont egy nagy pusztámeténg-telepen is) okozta károsítás is előfordult már a területen. A nád terjedése is egyre inkább szembetűnő a területen.

A terület évenkénti kaszálása a továbbiakban is feltétlen fenntartandó kezelési mód. A mezsgye szélein, a fatörzsek mellett általában elegendő kékatracél-tő marad ki a fokozottan védett atracélcincér számára (de a tápnövény néhány állományának kijelöléséről esetleg gondoskodni lehetne). A most még nem jelentős mennyiségben fellépő, főleg fás szárú tájidegen özönnövények (pl. amerikai kőris, nyugati ostorfa stb.) terjedését időben érdemes megállítani, mert későbbiekben ez már csak jóval nagyobb munka árán tehető meg. A tájban a kökény erős terjedése számos mezsgyét erősen fenyeget, a Battonyai úton ez a probléma a kaszálásnak köszönhetően még nem jelentős, de mivel a cserjefaj a korábbi évekhez képest már itt is terjedt, a további előretörésének mihamarabb gátat kell szabni. A kiszáradt akácfa pótlása terjedésre képes tájidegen fajokkal (pl. amerikai kőris) nem történhet.

A tanulmányban jellemzett dombegyházi mezsgye a kivételes növény- és állatvilág értékei miatt feltétlen megőrzést, védelmet érdemel!

A terület helyi védelemi javaslata elkészült (Csathó 2009b), azt az önkormányzathoz eljuttattuk, azonban a védetté nyilvánítási eljárásról nincs tudomásunk.

A területet – többek között a jelölőfajnak számító atracélcincér (*Pilemia tigrina*) jelentős populációja miatt – a Natura 2000 hálózatba is javasoltuk (Csathó 2008). Tudomásunk szerint ez a

javaslat nem kapott támogatást. A jelen helyzet így azért is különösen ellentmondásos, mert az atracélcincér magyarországi állományainak túlnyomó többsége jelenleg semmilyen szintű védelem alatt nem áll (vö. Kovács 2005, Csathó 2009a).

Úgy látjuk, hogy a hazai természetvédelem részéről a mezsgyék védelmének terén szemléletváltásra van szükség. A kis kiterjedésük ellenére, a jelentőségüknek megfelelően indokolt lenne legalább néhány tíz mezsgyét országos jelentőségű védett természeti területté nyilvánítani (Csathó A. I. 2005). A dombegyházi Battonyai út bemutatott szakasza is az országosan védett mezsgyék egyike lehetne (Csathó 2008).

Összefoglalás

Dombegyház közigazgatási határában, a Battonyai út mezsgyéjén ősi löszpusztaré- (*Salvia nemorosae-Festucetum rupicolae*) állomány maradt fenn (KEF: 9692/4, 9692/3; UTM: ES02, ES03). A 1,230 km hosszú szakasz 11,4, illetve 10,3 m széles gyepsávjainak összesített területe 2,67 ha. A területről 25 év óta rendelkezünk adatokkal. A mezsgyén 191 hajtásos növényfaj előfordulása vált ismertté. A legjelentősebb fajok: *Clematis integrifolia*, *Thalictrum minus*, *Thalictrum simplex* subsp. *simplex* (új faj a Békés–Csanádi-hátra), *Rosa gallica*, *Asperula cynanchica*, *Vincetoxicum hirsutaria*, *Vinca herbacea*, *Anchusa barleri*, *Teucrium chamaedrys*, *Phlomis tuberosa*, *Orobancha reticulata* (új faj a Békés–Csanádi-hátra), *Viola ambigua*, *Inula germanica*, *Centaurea spinulosa*, *Ornithogalum pyramidale*, *Muscari racemosum* és *Elymus hispidus*. A kozmopolita fajokon túl a löszpusztagyepre többé-kevésbé jellemző kontinentális, pontus–szubmediterrán, eurázsiai, pontusi, szubmediterrán és pontus–pannon flóraelemek az országos átlagnál magasabb arányban vannak jelen a gyepsávkon. Zoológiai szempontból kiemelkedő a fokozottan védett *Pilemia tigrina* jelentős populációja. A mezsgye feltétlen védelmet érdemel. A tanulmány egyúttal fel kívánja hívni a figyelmet az ősi mezsgyék kiemelkedő természetvédelmi jelentőségére és védelmük szükségességére.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton is szeretnénk kifejezni köszönetünket Dr. Bartha Sándor, Dusik Tibor, Dr. Molnár Zsolt, Dr. Ózsvári Béla, valamint a SZIE NÖFI munkatársai részére a munkánk támogatásáért.

Irodalom

- Csathó A. [I.] (2001): A Száraz-ér egy természetvédelmi szempontból rendkívül jelentős battonyai partszakaszának bemutatása (1998). – In: Stirbiczné Dankó K. (szerk.): *Közös gondolkodással a Száraz-ér jövőjéért*. – Száraz-ér Társaság Természetkutató és Környezetvédő Egyesület, Tótkomlós. pp.: 68–83.
- Csathó A. I. (2005): A mezsgyék természetvédelmi jelentősége a Kárpát-medence löszvidékein, a Csanádi-hát példáján keresztül. – In: *IV. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium. – 2005. október 17-19.* – Előadaskötet. – Fővárosi Állat- és Növénykert, Budapest. pp.: 251–254.
- Csathó A. I. (2008): *Mezsgyék kutatása a Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság működési területén.* – Kutatási jelentés, Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság, Szarvas. 132 pp.
- Csathó A. I. (2009a): Új adatok az atracélcincér – *Pilemia tigrina* (Mulsant, 1851) – elterjedéséhez a Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatóság működési területén (Coleoptera: Cerambycidae). – *Crisicum* 5: 137–145.
- Csathó A. I. (2009b): *Dombegyház közigazgatási határában lévő természeti területek védetté nyilvánítási javaslata.* – Kézirat, Battonya. 30 pp.

- Csathó A. I. (2010): A battonyai „Basarági-mezsgye”. – In: Molnár Cs. – Molnár Zs. – Varga A. (szerk.): „Hol az a táj szab az életnek teret, Mit az Isten csak jókedvében teremt”. – *Válogatás az első tizenhárom MÉTA-túrafüzetből 2003–2009.* – MTA ÖBKI, Vácrátót. pp.: 234–235.
- Csathó A. I. – Csathó A. J. (2007): Műútmezsgye Kunágota és Magyardombegyház határában. – In: Deák J. Á. – Csathó A. I. – Grezner R. – Horváth D. – Pándi I. – Szabó-Szöllősi T. – Tóth T. (szerk.): *VIII. MÉTA-túra. – 2007. április 25-29.* – Kézirat, Vácrátót. pp.: 253–256.
- Csathó A. J. (2005): *A Battonya-tompapusztai löszpusztaréti élővilága.* – Magánkiadás, Battonya. 128 pp.
- Csathó A. J. – Csathó A. I. (2009): A battonya-tompapusztai Külső-gulya flóralistája. – *Crisicum* 5: 51–70.
- Domokos T. (2009): *Faunisztikai és ökológiai adatok Dombegyház puhatestű-faunájához, természeti képéhez.* – Kézirat, Békéscsaba. 22 pp.
- Hegyessy G. – Kovács T. – Márkus A. – Szalóki D. (1999): Adatok a Körös–Maros Nemzeti Park cincérfaunájához (Coleoptera: Cerambycidae). – *Crisicum* 2: 165–184.
- Horváth F. – Dobolyi Z. K. – Morschhauser T. – Lökös L. – Karas L. – Szerdahelyi T. (1995): *Flóra adatbázis 1.2. – Taxonlista és attribútum-állomány.* – MTA ÖBKI, Vácrátót. 267 pp.
- Király G. (szerk.) (2007): *Vörös Lista. – A magyarországi edényes flóra veszélyeztetett fajai.* – Saját kiadás, Sopron. 73 pp.
- Király G. (szerk.) (2009): *Új magyar fűvészkönyv. – Magyarország hajtásos növényei. – Határozókulcsok.* – Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvafő. 616 pp.
- Kovács T. (2005): Adatok a *Pilemia tigrina* (Mulsant, 1851) magyarországi elterjedéséhez és életmódjához (Coleoptera: Cerambycidae). – *Folia Historico-Naturalia Musei Matraensis* 29: 145–150.
- Simon T. (2002): *A magyarországi edényes flóra határozója. – Harasztok – virágos növények.* – 5. kiadás. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 976 pp.
- Simonkai L. (1893): Aradvármegye és Arad szabad királyi város természetrajzi leírása. – In: Jancsó B. (szerk.): *Aradvármegye és Arad szabad királyi város monographiája I.* – Monographia-Bizottság, Arad. XXXIX+426+VI+134 pp. + X tábla.
- Soó R. – Máthé I. (1938): *A Tiszántúl flórája.* – Magyar Flóraművek 2. – Debrecen. 192 pp.
- Thaisz L. (1905 körül): *Csanád megye flórájának katalógusa.* – Kézirat, Természettudományi Múzeum Növénytár, Tudománytörténeti Gyűjtemény.
- Tóth T. (2003): Újabb adatok a Dél-Tiszántúl flórájának ismeretéhez. – *A Puszta* 2003 (20): 135–169.
- Zólyomi B. (1969): Földvárak, sáncok, határmezsgyék és a természetvédelem. – A Csörsz-árok és az Alföld ősi növényzete. – *Természet Világa (Természettudományi Közlöny)* 100 (12): 550–553.

Authors' addresses:

Csathó András István
Szent István Egyetem
Növénytani és Ökofiziológiai Intézet
H-2103 Gödöllő, Páter Károly u. 1.
csatho@mezsgyevedelem.hu

Csathó András János
H-5830 Battonya
Somogyi B. u. 42/A.